

КИЇВСЬКА ШКОЛА ВЕТЕРИНАРНИХ МОРФОЛОГІВ – ОСНОВА МОРФОЛОГІЧНОЇ НАУКИ ХХ СТ. УКРАЇНИ

Стегней М.М., к.вет.н., доцент Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ

Наведена наукова діяльність представників Київської школи ветеринарних морфологів з початку її становлення (1932). Подано відомості про наукову діяльність окремих її представників, увага яких зосереджувалась на аналізі будови і рухів в суглобах кінцівок (Касьяненко В. Г.), особливостям будови м'язів глотки різних груп ссавців, де особлива увага приділялась встановленню спеціалізації глотки у різних ссавців (Гіммельрейх Г. О.) та будові і функції грудних стінок деяких ссавців (Волкобой М. Ф.). Останній встановив наявність певної залежності між ступенем вираженості і топографією міжреберних пучків апоневроза поперечних тулубових м'язів з одного боку і характером реберно-хребцевих і реберно-хрящових з'єднань з другого.

Ключові слова: ветеринарна морфологія, кафедра анатомії, історія ветеринарної медицини, заплесновий суглоб, грудна стінка, глотка.

Морфологія ХХ ст. характеризується поглибленим вивченням тих проблем, які розроблялися в епоху, коли в біології закорінилися принципи дарвінізму, а також проявом нових шляхів дослідження іноді незалежних від фізіологічних завдань морфології другої половини ХІХ ст., що іноді вставали в опозицію її фізіологічному напрямку.

Особливі успіхи морфологічної науки ХХ ст. пов'язані з діяльністю радянських дослідників, більшість яких відстоювали позицію послідовно-матеріалістичних поглядів. Особливо велике значення ці роботи мали для розвитку еволюційної порівняльної анатомії і ембріології (школа російського вченого Северцова А. Н. та українського вченого професора Касьяненка В. Г.).

Історичні напрямки тих коренів морфологічної науки, що характерні для першої половини ХХ ст. можна прослідкувати у діяльності представників Київської школи ветеринарних морфологів започаткованої Касьяненком В. Г. у 1932 р.

Мета дослідження. Проаналізувати наукову діяльність окремих представників Київської школи ветеринарних морфологів, що стояли у витoku її формування.

Матеріал і методи дослідження. У процесі дослідження використано матеріали Державного архіву м. Києва, архівні справи кафедри анатомії тварин ім. акад. В.Г. Касьяненка та видання періодичної преси. Основою методологічного дослідження є фундаментальні підвалини наукового аналізу

– принцип історизму та системності. При проведенні дослідження використано хронологічний та аналітичний методи.

Результати дослідження та їх аналіз. Початок ХХ ст. співпадає з політичним падінням інтересу до філогенетичних досліджень, основою яких у другій половині ХІХ ст. була послідовно-матеріалістична теорія Дарвіна. Центр інтересів морфологів перемістився в область експериментального вивчення процесів формоутворення у період індивідуального розвитку.

З початку ХХ ст. при вивченні закономірностей індивідуального розвитку поряд з порівняльно-описовим методом, який використовувався, головним чином, для вирішення філогенетичних досліджень, почали все ширше застосовуватися й інші методи досліджень, особливо описово-аналітичний й експериментальний [1].

Саме ці методи у своїй науковій діяльності і застосували представники Київської школи ветеринарних морфологів. Її засновник Касьяненко В. Г. зробив першу спробу проаналізувати будову і рухи в суглобах кінцівок [2]. Такий підхід до аналізу роботи кінцівок змінив уяву про діяльність м'язових груп на суглоби в цілому і вніс принципово нову уяву про функцію м'язів і суглобів під час руху і опори кінцівок, що сприяло більш глибокому розумінню патологічних процесів при різних хірургічних захворюваннях апарату руху і опори кінцівок.

Головним об'єктом дослідження було взято скакальний суглоб коня, як кінцеву складну ланку задньої активнолокомоторної кінцівки, яка сприймає і передає як вагу тіла, так і протиудари від землі [3].

На основі проведених досліджень заплеснового суглобу багатьох досліджених тварин (тварини з примітивною тахеородною структурою стопи; тварини з структурою стопи, що наближається до *diplarthral*ної при достатній виявленості) має додаткову кістку, яку слід вважати відокремленою від великогомілкової кістки – литка (латеральна), яка мала назву *tarsi tibiale*.

Слід зауважити, що дослідження Касьяненка В. Г. проводилися і на аналізі спеціалізації скакального суглобу вимерлих тварин, при цьому вкрай важливо було не відривати морфологічні форми від функції. В результаті численних досліджень були отримані нові дані про закономірності фасеткових внутрішньосуглобових відповідностей, про суглобовий рельєф, особливості внутрішньосуглобових рухів і комбінованих рухів стопи в цілому.

Поряд із дослідженням суглобів і можливих особливостей їх будови в залежності від способів з'єднання проводилися дослідження м'язів глотки ссавців (Гіммельрейх Г. О.), що дало можливість довести, що в будові м'язів глотки різних груп ссавців існують значні відмінності [4]. Тому особлива увага приділялась встановленню спеціалізації глотки у різних ссавців. Внаслідок проведених досліджень встановлено, що глоткова мускулатура всупереч літературним даним у різних груп ссавців має значні відмінності.

Досліджуючи будову і функцію грудних стінок деяких ссавців (Волкобой М. Ф.) встановлено наявність певної залежності між ступінню

вираженості і топографією міжреберних пучків апоневрозу поперечних тулубових м'язів з одного боку і характером реберно-хребцевих і реберно-хрящових з'єднань [5].

У досліджуваних ссавців автором було виділено два функціональні відділи у складі грудних стінок – передній – груднинно-реберний і задній – груднинно-діафрагмальний, які функціонують у строгій одночасності при диханні.

Основою для такого поділу були неоднакова ступінь розвитку апоневрозів поперечних м'язів тулуба на реберних стінках, де вони звужуються і потоншуються на рівні 7-8 ребер, а місце поділу грудної клітки (передній і задній) проходить на рівні 9-11 ребер [6].

На основі особливостей будови грудної стінки ссавців Волкобой М. Ф. виділив два типи дихання:

– реберний тип дихання зустрічається у м'ясоїдних, у яких тривалість акту вдиху і видиху 1:1. Вони мають швидкий і інтенсивний тип дихання.

– реброво-діафрагмальний тип дихання (свині, коні), у яких співвідношення між актами вдиху і видиху 2:1 – тип повільний, екстенсивний, а у овець 3:2 – тип проміжний.

Проведеними дослідженнями встановлені абсолютно нові дані стосовно будови кістково-м'язової системи грудних стінок, що було вкрай необхідним для розробки більш удосконалених доступів хірургічного втручання при пошкодженні грудної стінки.

На основі дослідження зовнішнього косоного м'яза живота встановлено нові точки його фіксації на бічних стінках грудної клітки, а також встановлено, що м'яз кріпиться не лише на ребрах, але і на спиннопоперековій фасції через пучки міжреберного апоневрозу.

Висновки.

1. Дослідження представників Київської школи ветеринарних морфологів в галузі порівняльної морфології стали основою морфологічної науки в Україні ХХ ст. Вони внесли принципово нову уяву про функцію м'язів і суглобів під час руху і опори кінцівок, що сприяло більш глибокому розумінню патологічних процесів при різних хірургічних захворюваннях апарату руху і опори кінцівок.

2. В результаті численних досліджень були отримані нові дані про закономірності фасеткових внутрішньосуглобових відповідностей, про суглобовий рельєф, особливості внутрішньосуглобових рухів і комбінованих рухів стопи в цілому.

3. Проведеними дослідженнями в області порівняльної анатомії домашніх ссавців і особливо в області порівняльної анатомії кістково-м'язової системи тулуба, Волкобой М. Ф. вніс не лише корективи, що підтвердили відомі анатомічні дані, але і ряд нових відомостей з анатомії свійських тварин.

Список використаних джерел:

1. Бляхер Л. А. Очерк морфологии животных / Л.А. Бляхер. – М. – Издательство академии наук СССР, 1962. – 255 с.
2. Рудик С. К. Київська школа ветеринарних морфологів / С.К Рудик. – К.: Вид-во Національного аграрного університету, 1998. – 72 с.
3. Касьяненко В. Г. Про зчленування тарзального суглоба коня (*Equus caballus* Linn.) і деяких багатопалих ссавців / В.Г. Касьяненко / Наукові записки Київського ветеринарного інституту. – Полтава. – 1998. – Т. 1. В. 1. С. 97-127.
4. Отчет о научно-исследовательской работе кафедры нормальной анатомии за 1947 год // ДА м. Києва. – Ф. Р-1361, Опись №1. Ед. Хр. №89 – 2 с.
5. Отчет о научно-исследовательской работе кафедры нормальной анатомии за 1949 год // ДА м. Києва. – Ф. Р-1361, Опись №1. Ед. Хр. №187 – 11 с.
6. Личное дело Волкобая Михаила Федоровича // ДА м. Києва. – Ф. Р-1361, Опись №3. Ед. Хр. №13 – С 9-11.

Стегней М.М. Киевская школа ветеринарных морфологов – основа морфологической науки XX ст. Украины

Приведенная научная деятельность представителей Киевской школы ветеринарных морфологов с начала ее становления (1932). Представлены сведения о научной деятельности отдельных ее представителей, внимание которых сосредоточивалось на анализе строения и движений в суставах конечностей (Касьяненко В. Г.), особенностях строения мышц глотки разных групп млекопитающих, где особенное внимание уделялось установлению специализации глотки у разных млекопитающих (Гимельрейх Г.А.) и строению и функции грудных стенок некоторых млекопитающих (Волкобой М. Ф.), который установил наличие определенной зависимости между степенью выраженности и топографией межреберных пучков апоневроза поперечных туловищных мышц с одной стороны и характером реберно-позвоночных и реберно-хрящевых соединений.

Ключевые слова. Ветеринарная морфология, кафедра анатомии, история ветеринарной медицины, заплюсневый сустав, грудная стенка, глотка.

Stegney M.M. Kievskaiia School of veterinary morphology - the basis of morphological science of the XX th. of Ukraine

The brought scientific activity over of representatives of Kyiv School of veterinary morphologists from the beginning of her becomes (1932). Information is given about scientific activity of her separate representatives attention of that was concentrated on the analysis of structure and motions in the joints of extremities (Kasianenko V. H.), to the features of structure of muscles of pharynx of different groups of mammals where, the special attention was spared to establishment of specializations pharynx for different mammals (Gimmelreykh H .A.) and structure and functions of pectoral walls of some mammals (Volkoboy M. F.), that set, presence of certain dependence between degree expressed and by the topography of intercostals bunches of aponeurus of transversal truncal muscles from one side and character of costovertebral and costal-cartilaginous connections.

Keywords. Veterinary morphology, department of anatomy, history of veterinary medicine, tarsal joint, pectoral wall, pharynx.